

De ethiek van het fotograferen

Johan van der Wielen

Een jonge zeehond ligt op het strand op een stralend zonnige dag met veel wandelaars. Aan de zeehond is niet te zien dat hij/zij zich druk maakt om alle activiteit, die zont gewoon verder. Toch is gekozen om afstand te houden en met teleobjectief te werken. Schiermonnikoog. Johan van der Wielen, 10 september; 300mm; 1/5000s bij f/8; ISO 200.

We hebben het allemaal weleens ervaren: de twijfel tussen net dat stapje dichterbij voor die ene spectaculaire foto of toch niet doen omdat je dan misschien verstoort. Of dat je graag naar die ene plek wilt voor zonsopkomst – want het is mistig – maar je mag zo vroeg eigenlijk het gebied niet in. Dat je dat prachtige plantje ziet, maar voor de mooiste foto moet je eigenlijk van het pad af, terwijl dat niet mag. Dat je 's morgens dat bedauwde vlindertje vindt, maar het plantje waar hij op zit staat niet echt lekker: laten staan of plukken en op een voor de foto betere plek zetten? Laten we eens ingaan op de ethische overwegingen rondom dit soort situaties.

Geen wijzend vingertje!

Het is nu heel makkelijk om een hoofdstuk te schrijven vol wijzende vingertjes en hoogdravende verboden. Dat leest niet leuk, niemand wordt er vrolijk van en het gaat waarschijnlijk toch niet helpen. We zullen hier dus geen opsomming van zelfopgelegde regeltjes geven waarvan wij als schrijver maar vinden dat jij je eraan dient te houden. Dat is geen ethiek, dat is opleggen.

Waar jij én de natuur het meest bij gebaat zijn, is een gezond verstand waarbij jij als fotograaf je verantwoordelijkheid neemt. Dat jij daarbij andere keuzes maakt dan een ander, is evident. We hebben niet allemaal dezelfde moraal, iedereen denkt weer anders over verschillende dilemma's. Dat is niet erg, zolang je er maar over nadent en bewuste keuzes maakt waar je achter durft te staan, zodat je thuiskomt met mooie foto's waarbij je ook trots bent op het fotografieproces.

Als schrijvers beseffen we ons terdege dat we wellicht niet de mensen zullen bereiken die willens en wetens de grenzen van het ethisch toelaatbare overschrijden. Dat is jammer, maar we hopen dat die groep door betere voorlichting steeds kleiner zal worden ...

Regels en wetten zijn bindend

Sommige zaken zijn duidelijk: regels en wetten staan niet ter discussie. Natuurlijk is het niet leuk dat je favoriete stukje natuur is afgesloten op het moment dat jij er graag naartoe wilt, of dat je niet van de paden af mag. Deze regels zijn echter opgelegd door terreinbeheerders of overheden. Of wij het nou leuk vinden of niet, we hebben ons er wel aan te houden. Als je dat niet doet, overtreed je doelbewust de regels en zijn de consequenties voor jezelf.

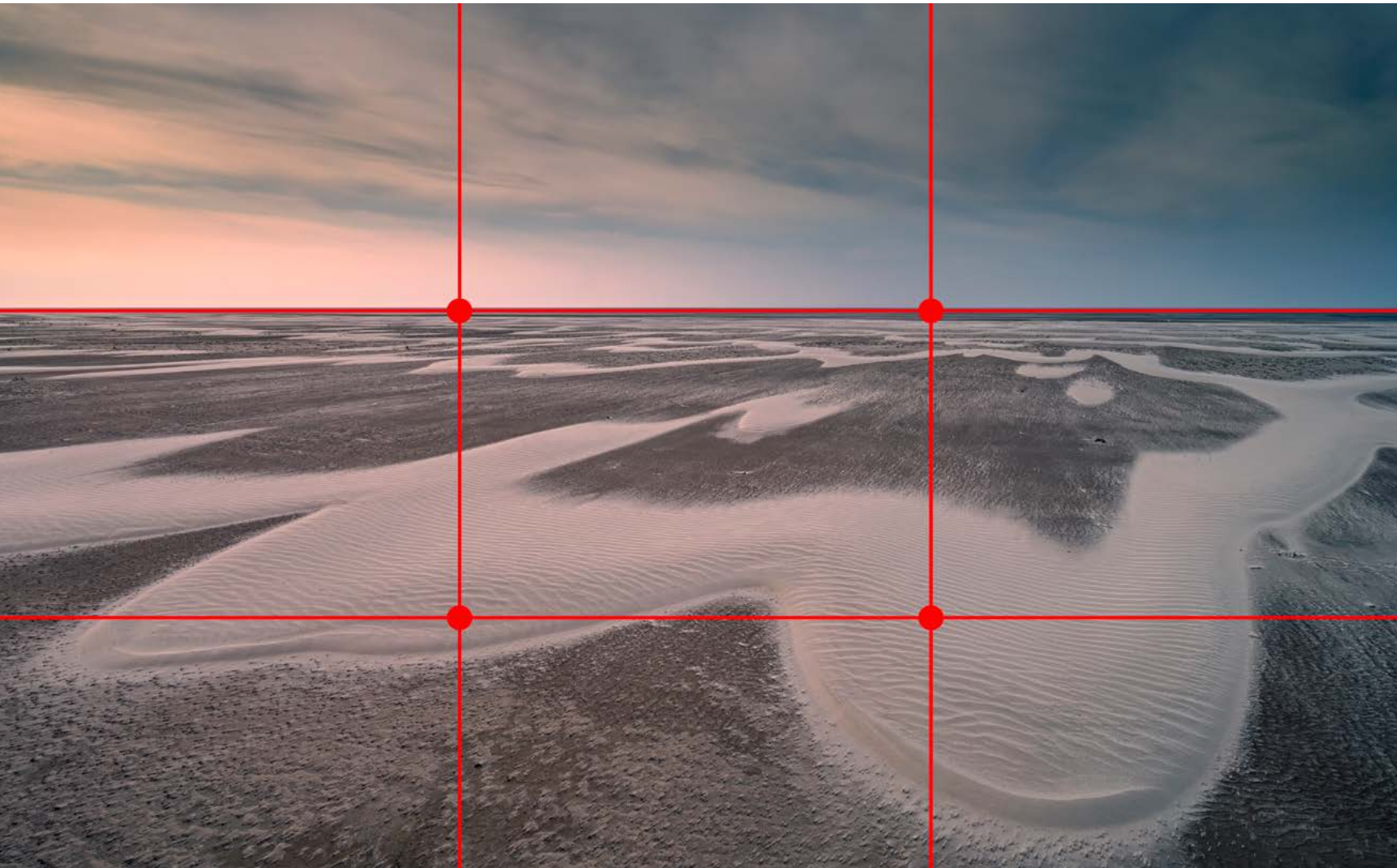
Hetzelfde geldt voor vliegen met je drone (zie ook het hoofdstuk 'Kust vanuit de lucht'). Hierbij zijn de regels nog duidelijker, maar helaas niet leuker. Boven

veel Nederlandse kustgebieden mag je gewoon niet meer vliegen. Dat is balen, maar denk dan niet dat jij het wel mag, of dat je toch maar héél even vliegt, of niet zo hoog. Als dronepiloot ben je net zo goed piloot als ieder ander vliegtuig en verantwoordelijk voor het luchtruim. Het is onder andere dankzij alle dronevliegers die zich niet aan de (helaas erg strakke) regels houden dat deze nóg strakker worden.

Wanneer een gebied niet toegankelijk is in verband met het broedseizoen is dat jammer maar helaas. Helemaal als je beseft dat deze dames gewoon wel naar binnen mogen. Schiermonnikoog. Johan van der Wielen, 24 juni; 280mm; 1/250s bij f/11; ISO 200.

Compositie is het hart van elke foto. Het is de manier waarop de verschillende beeldelementen zijn gerangschikt om een visueel aantrekkelijk en aansprekend beeld te creëren. Bij kustfotografie, waar licht, lucht, water en land elkaar ontmoeten, speelt dit een belangrijke rol. De uitgestrekte horizon, het veranderende getij en de wisselende weersomstandigheden bieden eindeloze mogelijkheden, maar ook uitdagingen. Een sterke compositie helpt de kijker richting te geven, balans te vinden in chaos en emotie op te roepen. In dit hoofdstuk verkennen we een aantal compositietechnieken om de kust in haar dynamiek vast te kunnen leggen.

De regel van derden: 9 gelijke vlakken met 4 sterke punten. Door de wind gevormde structuren op het strand van Schiermonnikoog. De horizon is geplaatst op de bovenste lijn om de structuren meer ruimte te geven. De structuren in de voorgrond zijn geplaatst op de onderste sterke punten. Het beeld straalt nu rust en balans uit. Jan Smit, 26 maart; 17mm; 10s bij f/16; ISO 50.

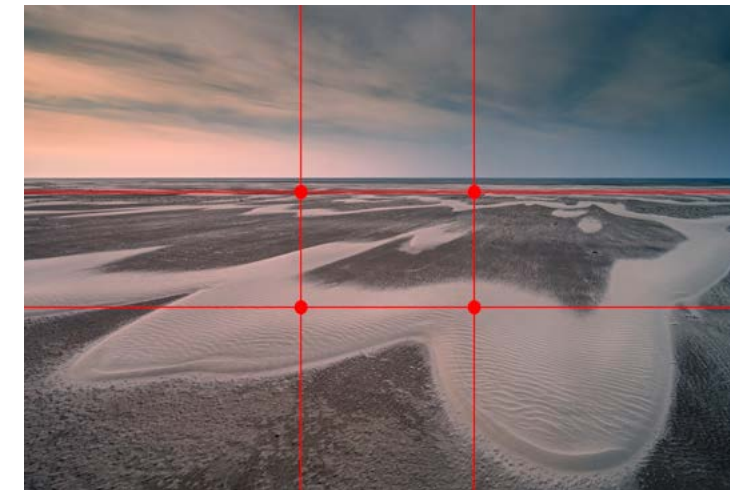
De regel van derden

In de fotografie draait het niet alleen om het vastleggen van een moment, maar ook om hoe je dat moment in beeld brengt. De opbouw van het beeld bepaalt de impact. Een van de meest gebruikte en toegankelijke hulpmiddelen hiervoor is de 'regel van derden'. Aan zee is de horizon vaak een strakke lijn, wat deze regel bijzonder effectief maakt in combinatie met de ruimte en natuurlijke elementen.

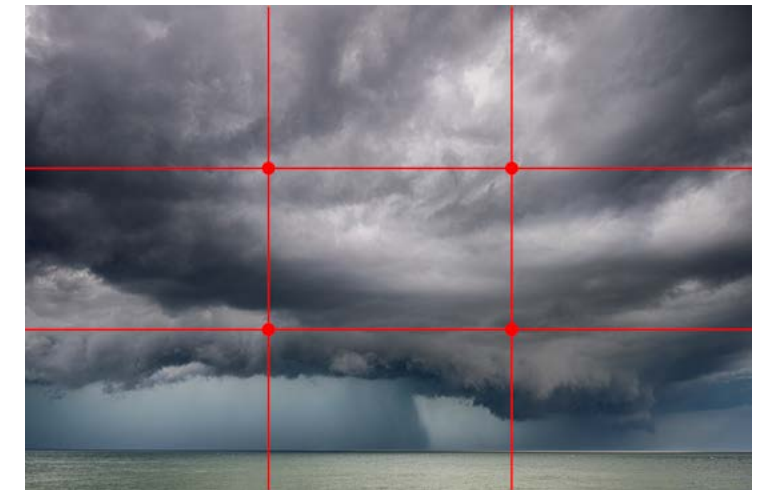
Bij de regel van derden verdeel je het beeldvlak denkbeeldig in negen gelijke vlakken door twee horizontale en twee verticale lijnen te trekken. Op de vier snijpunten – ook wel 'sterke punten' genoemd – ligt de visuele nadruk. In plaats van het hoofdonderwerp precies in het midden te plaatsen, positioneer je het op of nabij een van deze sterke punten.

Werken met de regel van derden zorgt voor meer balans en spanning in de compositie. Beelden worden vaak interessanter wanneer ze net een beetje van het midden afwijken (omdat het midden nu eenmaal onze natuurlijke manier van kijken is). Het oog van de kijker wordt subtiel door het beeld geleid, waardoor de foto meer diepgang krijgt.

Naast de regel van derden kennen we ook nog de 'gulden snede'. Ook hierbij bestaat het beeld uit negen vlakken. De vlakken zijn nu echter niet allemaal even groot. De gulden snede past minder goed bij de beeldverhouding van 3:2 waar we in de camera veel gebruik van maken. In de hedendaagse fotografie gebruiken we daarom vooral de regel van derden. De lijnen kunnen bij veel camera's worden getoond in de zoeker en/of achter op het scherm.

De gulden snede: ook hier 9 vakken, maar nu niet van gelijke grootte.

Bij dit beeld van een dreigende onweersbui is de horizonlijn aan de onderkant van het beeld gezet om zo de lucht meer ruimte te geven. Je ziet dat de horizon niet precies op de lijn hoeft te staan. Zou dat wel zo zijn, dan raak je een deel van de spannende wolkenlucht kwijt en komt er een monotoon stuk zee bij. Jan Smit, 7 juli; 24mm; 1/10s bij f/13; ISO 64.

Minimalisme dankzij lange sluitertijden

De kust is een prachtige, dynamische omgeving. Hoewel ogenschijnlijk vaak leeg, bevat het landschap toch veel details. Details die de aandacht kunnen wegtrekken van de essentie van jouw onderwerp. Het werken met langere sluitertijden biedt een oplossing.

Bob Luijks

Met een korte sluitertijd bevries je alle details, zoals iedere druppel van een opspattende golf of het kleinste rimpeltje in het water. Zeker onder ruige omstandigheden kan dat indrukwekkende foto's opleveren. Met een lange sluitertijd vervagen de details met de tijd. Het beeld wordt rustiger.

Er is geen goed of fout waar het gaat om de keuze voor een sluitertijd met kustfotografie. Het is maar net wat jij met een foto wilt vertellen. Is een minimalistisch beeld het doel, dan helpt een lange sluitertijd beslist.

Benodigd voor lange sluitertijden

Het werken met langere sluitertijden gaat niet vanzelf. Met een langere sluitertijd kun je niet meer uit de hand fotograferen. Een statief is dus een must.

Daarnaast heb je uiteraard ook een lange sluitertijd nodig. Dit lukt prima op een vroege ochtend of een late avond, maar niet midden op de dag, ook niet met je laagst mogelijke ISO-waarde en hoogst mogelijke diafragma-waarde. Om overdag een langere sluitertijd te bereiken is een grijsfilter noodzakelijk. Dit heb je in verschillende sterktes, waarbij de keuze ook weer persoonlijk is. Heb je genoeg aan een sluitertijd van enkele seconden, dan volstaat bijvoorbeeld een 4- of 6-stops grijsfilter. Wil je een melkachtige zee zonder enig detail, dan is een grijsfilter van 10 of zelfs 15 stops noodzakelijk. In deze sterktes varieert het kwaliteitsverschil enorm. Verdiep je vooraf goed in de verschillende merken om zware kleurzweem te voorkomen.

Tweemaal een bijna identieke foto. Bij de bovenste foto is een grijsfilter gebruikt, onder niet. Het verschil lijkt minimaal, maar bij het streven naar minimalisme leiden de golfjes in het onderste beeld toch nog wat af. Bob Luijks, 31 maart; 41mm; 1/4s vs. 240s bij f/22; ISO 100.

Op zoek naar minimalisme

Doordat een lange sluitertijd alle details laat vervagen, wordt een beeld automatisch leger, minimalistischer. Het is daarmee nog geen geslaagde foto. De scheidslijn tussen aantrekkelijk minimalistisch en nietszeggend leeg is maar dun en ook niet altijd duidelijk te bepalen.

Een minimalistische foto staat of valt vaak met een krachtig onderwerp, zoals een vuurtoren, palenrij, strekdam, scheepswrak of een rots. Dat is hét onderwerp, verder niets. Dat betekent ook dat er verder niet te veel op de foto moet staan. De setting is zo leeg mogelijk, of hooguit klein en onbetekenend in de achtergrond aanwezig. Bedenk dat zelfs de wolken in de lucht te detailrijk en daarmee te aanwezig kunnen zijn. Met een zeer lange sluitertijd (soms meerdere minuten, afhankelijk van de windsnelheid) vervagen ook de wolken, wat bijdraagt aan het minimalisme. Saai grijs weer of een egaal blauwe lucht kunnen bij minimalistische fotografie zomaar je beste vriend zijn.

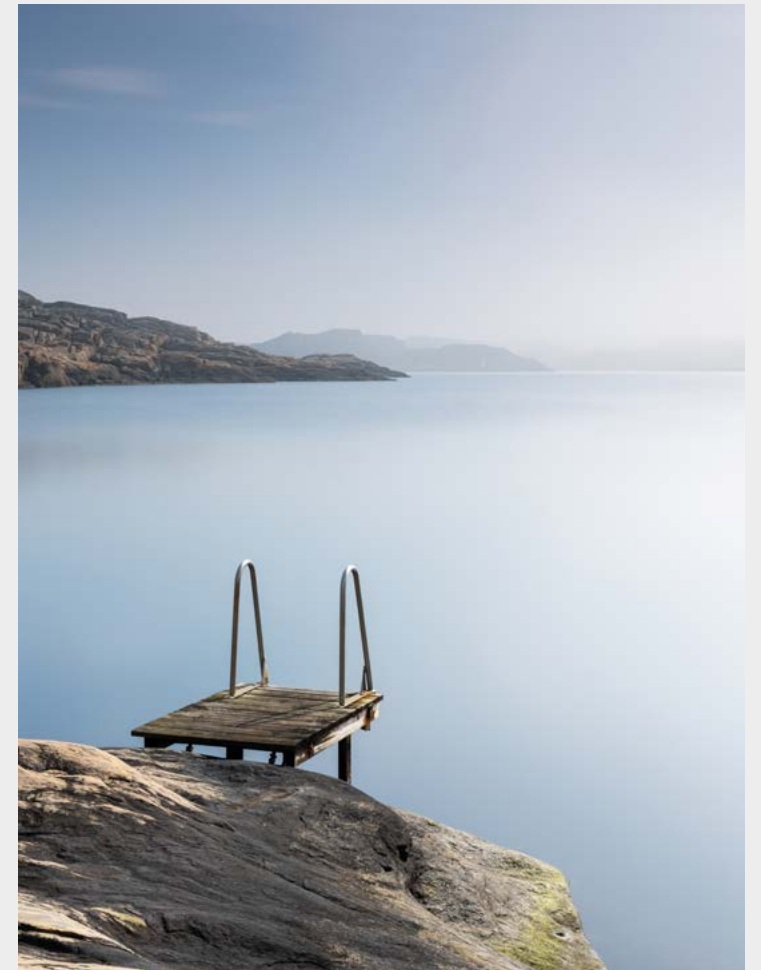
Het onderwerp moet duidelijk herkenbaar op de foto staan, maar hoeft het beeld niet te vullen. Sterker nog, je hebt voldoende ruimte rond je onderwerp nodig om die minimalistische sfeer te krijgen. Dergelijke ruimte heet 'negatieve ruimte'. Ondanks deze naam heeft het dus een positieve uitstraling op je foto.

Veel lege ruimte draagt bij aan het minimalisme en legt de nadruk nog meer op het onderwerp. Bob Luijks, 23 maart; 102mm; 25s bij f/20; ISO 320; 6-stops grijsfilter.

TIP

Het kleinste vuiltje op het strand of in het water kan in een minimalistische foto de aandacht al te veel naar zich toe trekken. Ruim dergelijke rommeltjes op in de nabewerking.

Het simpelste onderwerp, hier een duiksteigertje, kan voldoende zijn voor een minimalistische foto. In de verte zijn heuvels aanwezig, maar die spelen een ondergeschikte rol. Bob Luijks, 17 april; 64mm; 50s bij f/22; ISO 160; 10-stops grijsfilter.

Het is midden op de dag in januari als de weinige toeristen op het eiland een lange wandeling maken op de oostkant van Terschelling. De Hollandse wolkenlucht weerspiegelt in het natte zand. Hou er rekening mee dat de reflectie altijd iets donkerder is dan de lucht. Werk daarom bij reflecties met een licht grijsverloopfilter of – als je alle dynamische informatie in je RAW-beeld hebt – corrigeer het in de nabewerking. Johan van der Wielen, 7 januari; 24mm; 1/160s bij f/11; ISO 250. ND4-grijsverloopfilter.

Kust, zee en het weer zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Op de overgang van zee naar land veranderen de omstandigheden in de lucht, zoals luchtvochtigheid en temperatuur. Denk aan de wind die over een warme zee waait en aankomt op het koude land, waar het vocht condenseert en wolkenmassa's ontstaan. Of het gebeurt al eerder en zeemist komt op. Omdat de Lage Landen zoveel water bevatten, is het weer niet alleen turbulent, maar vaak ook nog eens prachtig om te fotograferen. Imposante wolkenmassa's, heftige stormen of lieflijke wolkenluchten: het kan allemaal en aan de kust is de kans op interessant weer het grootst!

Het gaat voor dit boek te ver om alle weersverschijnselen in detail te bespreken. Dit hoofdstuk richt zich dan ook vooral op het fotograferen van veelvoorkomende weersituaties aan de kust. Zie ook het hoofdstuk 'Kennis is macht' voor een stukje voorbereiding en anticiperen op het weer.

Zonnige Hollandse wolkenluchten

Voor we naar alle apocalyptische omstandigheden gaan, eerst de lieflijke momenten aan de kust. Het is zonnig, zalig weer om te wandelen en na een onbewolkte ochtend ontstaan er diverse 'mooiweerwolkjes'. De zon verwarmt de atmosfeer en daardoor stijgt waterdamp op. Hoger in de lucht

is het kouder, waardoor waterdamp overgaat in kleine druppeltjes; de wolk is geboren. Op een mooie dag blijft het daarbij. Zodra de zon later in de middag in kracht afneemt, verdwijnen de wolken weer.

Wolkenmassa's

Natuurlijk is het heerlijk vertoeven aan de kust met mooi zonnig weer. Maar niet voor niets trekken veel natuurfotografen naar de kust toe bij turbulent weer met kans op adembenemende wolkenmassa's. Heftige buien, aanstormende rolwolken of donkere luchten brengen een stuk dramatiek in de fotografie en maken landschapsfotografie extra aantrekkelijk.

Bewolkt weer lijkt misschien niet zo aantrekkelijk, maar kan het landschap een aantrekkelijke dramatiek geven. Het lijkt hier veel heftiger dan het in werkelijkheid was. Door de iets langere sluitertijd komt er dynamiek in het zeewater en omdat het hier al ver na zonsondergang was, zit er een blauwe tint over de foto. Zeeland. Johan van der Wielen, 13 februari; 16mm; 1s bij f/11; ISO 100.

Wolken kleuren mooi op voor zonsopkomst of na zonsondergang. Zorg dat je altijd minstens een half uur te vroeg bent of blijf na zonsondergang minstens nog een half uur hangen. Het zand of achtergebleven plasjes bij eb kunnen voor mooie reflecties zorgen. Ameland. Johan van der Wielen, 24 februari; 24mm; 1/160s bij f/8; ISO 400.

Duinpaddenstoelen

Hoewel paddenstoelen vaak worden geassocieerd met bossen, zijn de duinen er ook bijzonder rijk aan. In de duinen zijn twee belangrijke leefgebieden met elk hun eigen bijzondere soorten: de duingraslanden en de zeereep zelf.

Nico van Kappel

Papegaaizwammetje, gemaakt met een macro-objectief. Door alleen op de lamellen scherp te stellen, worden deze benadrukt. Nico van Kappel, 24 november; 105mm; 1/320s bij f/4.2; ISO 200.

Wasplaten

Schrale duingraslanden zijn rijk aan wasplaten, de orchideeën onder de paddenstoelen. Orchideeën hebben veel fans onder natuurliefhebbers door de opvallende kleuren en zeldzaamheid. De meeste soorten wasplaten zijn ook prachtig gekleurd en helaas ook vrij zeldzaam. Wasplaten kunnen makkelijk meedoen met de felstgekleurde bloemen, te vinden in rood, geel, felgroen en ook kraakhelder wit. Echte ‘magic mushrooms’ dus. Ze zijn vaak maar enkele centimeters hoog en verschijnen op geschikte plekken na regen in het najaar.

De naam wasplaat is veelzeggend: de ‘platen’ onder de hoed zijn vaak vettig. De verschillende soorten hebben vaak ook erg tot de verbeelding sprekende namen zoals kabouterwasplaat, papegaaizwammetje, puntmutwasplaat of zelfs granaatbloemwasplaat. Wasplaten zijn vanwege hun lamellen en kleuren prachtige macro-onderwerpen.

Wasplaten zijn erg kieskeurig voor wat betreft groeiplaats. Als echte graslandpaddenstoelen groeien ze over het algemeen alleen in schrale, droge, ongestoorde oude graslanden. Daar zijn er niet zoveel van en daarom zijn deze paddenstoelen over het algemeen zeldzaam. De meeste

Zwartwordende wasplaat en sneeuwzwammetje. Nico van Kappel, 24 november; 105mm; 1/40s bij f/4.8; ISO 400.

wasplaten zijn ook erg gevoelig voor kunstmest en gerommel in de bodem. Ze vragen om een uitgekiend beheer. Niet elke soort is echter even kritisch, waardoor bijvoorbeeld de zwartwordende wasplaat ook op dijkhellingen en paden voor kan komen.

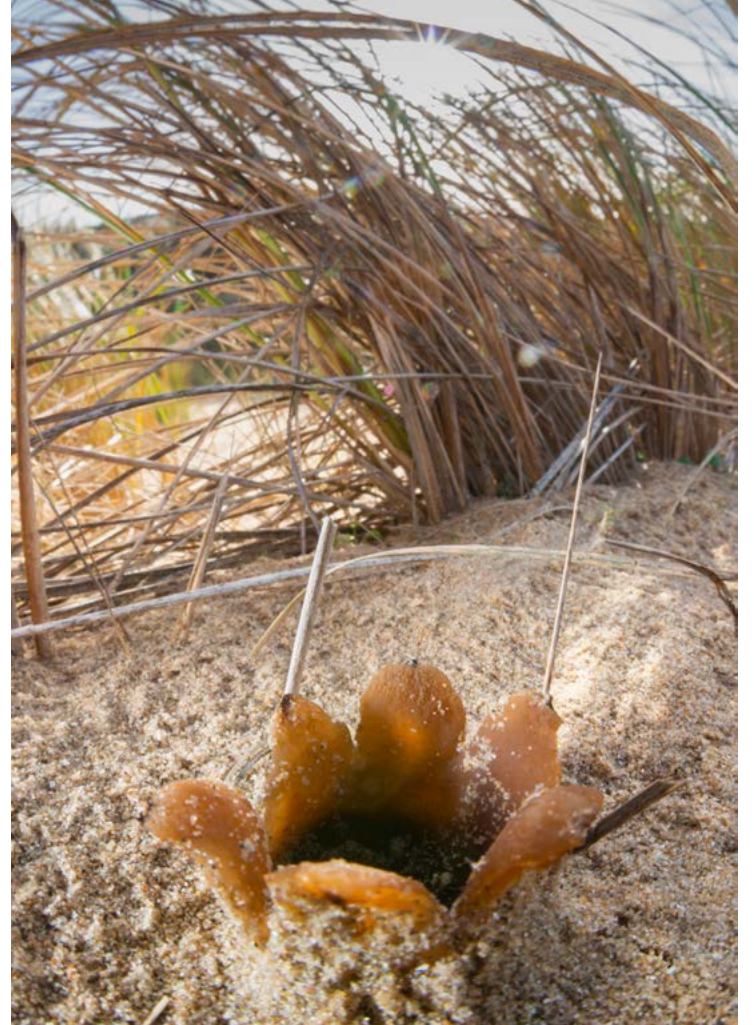

Puntmutwasplaten in schraal duingrasland. Met een groothoekobjectief kun je meer laten zien van de leefomgeving van je onderwerp. Nico van Kappel, 20 juli; 14mm; 1/5s bij f/16; ISO 100.

Naast wasplaten zijn de duingraslanden en struwelen rijk aan nog veel meer bijzondere paddenstoelen, zoals allerlei soorten aardsterren en knotszwammen.

Zandtulpen

In het najaar en de winter kan het zomaar zijn dat je tijdens een wandeling door de zeereep een paddenstoel tegenkomt die op een tulp lijkt. Deze paddenstoel heet een zandtulpje en het is een gek geval. Hij is vernoemd naar een bloem en groeit ook nog in los duinzand, op de overgang van strand naar duin: de zeereep. Een bijzondere plek voor een paddenstoel. De meeste

Zandtulp tussen helmgrassen. Beeld gemaakt met een fisheye-objectief. Nico van Kappel, 1 december; 15mm; 1/15s bij f/18; ISO 320.

exemplaren groeien namelijk op vochtige plekken. Hier groeien ze op de rottende wortels van helmgras.

Het zandtulpje zelf is, zoals alle paddenstoelen, slechts een klein deel van het organisme; het grootste deel bevindt zich als schimmeldraden in de grond. Zandtulpjes zijn een wonderlijk verschijnsel, ze verschijnen in één keer uit het zand als een soort bolletje. Na een tijdje barsten ze open in de vorm van een tulp en in de laatste fase vormen ze een ster. De bizarre groeiplaats in combinatie met de bijzondere vorm maakt zandtulpjes tot interessante foto-onderwerpen. In de eerste plaats als een boeiend macro-onderwerp, met hun

Een van de leukste aspecten van kustfotografie is het fotograferen van vogels. Kustgebieden zijn uitzonderlijk rijk aan ze, met habitat variërend van zandstranden tot rotsachtige kliffen, riviermondingen en getijdenpoelen. Of je nu de schoonheid vast wilt leggen van zeevogels die over zee lijken te zweven of de elegante steltlopers die bij eb voedsel zoeken, kustvogelfotografie biedt elke keer weer uitdagingen en kansen. In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de technieken, apparatuur en ethische overwegingen die erbij komen kijken.

Langs de Noordzeekust duiken regelmatig bijzondere vogelsoorten op vanuit het Hoge Noorden. Deze ijseend is vanaf het strand gefotografeerd. Nico van Kappel, 9 maart; 400mm; 1/2000s bij f/5; ISO 500.

Vogelhabitat

Er zijn grofweg vier soorten landschappen waar kustvogels te vinden zijn: zandstranden, riviermondingen of zoutmoerassen, rotskusten en open zee. Zandstranden zijn vaak rijk aan steltlopers en meeuwen, denk bijvoorbeeld aan de drieteenstrandlopers die voor je uit rennen op het strand in de winter. De vogels hier zijn druk bezig met voedsel zoeken, met goede kansen voor actiefoto's.

Rotskusten zijn vaak heel voedselrijk, waardoor er grote dichtheden vogels kunnen overleven, met als hoogtepunt de vogelkolonies in het Hoge Noorden. Dit is het leefgebied van papegaaiduiker, zwarte zeekoet en kuifaalscholver. Dit zijn dan ook geweldige gebieden om het gedrag van vogels te observeren. In onze omgeving zijn de dijken een kunstmatige vervanger voor de rotskusten. In de winter zijn hier vogels van rotskusten te vinden, zoals alken en verschillende soorten zee-eenden.

Zoutmoerassen en riviermondingen zijn ook erg voedselrijk en bieden een leefgebied voor enorme groepen steltlopers, eenden en ganzen. De ondiepe, deels stilstaande wateren zijn ideaal om grote groepen vogels te fotograferen en aan de slag te gaan met spiegelbeelden. In Zuid-Europa zijn dit echte vogelhotspots met exotische soorten zoals flamingo's en purperkoet.

Voor zonsopgang ga je al op zoek naar geschikte onderwerpen en zoek je al naar een compositie. Op de vele haartjes van deze viervlek vormen zich allemaal dauwdruppeltjes en ook de vleugels worden bedolven onder dauwpareltjes. Het eerste beetje tegenlicht zorgt voor voldoende belichting om te beginnen fotograferen. Filip van Boven, 11 mei; 200mm; 1/200s bij f/4.2; ISO 320.

De open zee is het domein van de echte diehards, de vogels die het grootste deel van hun leven doorbrengen in de uitgestrekte woeste zee ver van land. Dit zijn vaak ook de soorten die in de zomer op rotskusten broeden.

Vogelgedrag

Om je kansen op interessante foto's te vergroten is het van belang om het gedrag van vogels te begrijpen. Dit wordt bepaald door het getij, de tijd van de dag en natuurlijk ook de tijd van de jaar.

In gebieden die onder invloed staan van het tij zijn tijdens laagwater de meeste vogels te vinden langs het strand, op de slibvlakten en in de zoutmoerassen. Ze kunnen dan beter bij het voedsel komen. Tijdens hoogwater trekken ze naar hoogwatervluchtplaatsen, dit zijn hoger gelegen delen in het landschap. Deze zogenaamde getijdentrek is fascinerend en heel goed te zien in de Waddenzee. Grote groepen steltlopers trekken dan in wolken over het wad naar de hoogwatervluchtplaatsen.

Drieteenstrandlopers

Drieteenstrandlopers lijken, met hun mollig witgrijs lijfje en aandoenlijke zwarte kraaloogjes, rechtstreeks uit een Pixar-filmpje te zijn gedribbeld. Foto-genieke modelletjes dus. Een ander pluspunt is dat ze niet erg schuw zijn. Én ze leven aan de kust, en zijn daarmee het perfecte excuus voor een heerlijk dagje strand!

Roeselien Raimond

Roeselien Raimond, 29 maart; 400mm; 1/4000s bij f/5.6; ISO 640.

TIP

Wil je graag een roestbruin exemplaar fotograferen, dan kun je het beste in de lente of de zomer je geluk beproeven, wanneer ze hun broedkleed dragen.

Wie geduld heeft en de vogels op zich af laat komen, kan uiteindelijk ook een kopportret maken. Roeselien Raimond, 21 februari; 420mm; 1/800s bij f/6.3; ISO 200.

Een grote groep drieteenstrandlopers die op je af komt rennen, daar wordt toch iedereen blij van? Roeselien Raimond, 29 maart; 400mm; 1/5000s bij f/5.6; ISO 640.

Apparatuur en instellingen

Een teleobjectief is aan te raden. Hiermee kun je op respectabele afstand het gedrag volgen en vastleggen. Een korte sluitertijd is een must, aangezien ze razendsnel kunnen rennen. Kies een zo groot mogelijk diafragma voor de mooiste zachte achtergronden. Positioneer jezelf, anticiperend op de looprichting, alvast een stuk verderop, zodat ze als het ware je lens in rennen. Een laag standpunt is uiteraard het mooiste, met bijkomend voordeel dat je liggend minder bedreigend bent en de kans daarmee groter wordt dat ze vlakbij komen. Het nadeel is echter dat je dan in de branding ligt en dat is zeker in de wintermaanden onaangenaam nat en koud! Kaplaarzen en een regenpak zijn dus zeker geen overbodige luxe. Vergeet bovendien de golven niet, die kunnen je onaangenaam verrassen. Nog belangrijker dan jezelf beschermen, is het droog en schoon houden van je apparatuur. Er is weinig slechter voor elektronica dan de combinatie van water, zout en zand. Probeer, zeker bij veel wind, de lens niet richting opspattend water of stuivend zand te houden. Neem een theedoek mee om de camera te kunnen schoon- of droog-

vegen. Mocht er toch vocht, zout of zand op de lens terecht zijn gekomen, probeer dan eerst met een blaasbalgje alle zandkorrels te verwijderen. Zout verwijder je door met wat condens van je adem en een doekje heel zacht de lens schoon te vegen, zonder wrijven.

De vogeltjes

Met name op een koude ochtend is de kans groot dat je ergens langs de kustlijn een groep(je) treft. De grootte van zo'n groep varieert van een handvol vogeltjes tot soms wel honderden of duizenden! Als kleine opwind-wezentjes rennen ze langs of door de branding. Drieteenstrandlopers passen zich aan aan de getijden, houd die dus goed in de gaten. Bij laagwater komt het strand droog te liggen. De drieteentjes pakken het door de golven achtergelaten voedsel, zoals kleine krabbetjes, garnalen of schelpdieren, om vervolgens snel weg te rennen voor de nieuwe golf. Dit foerageren in de branding biedt mooie fotografische kansen.